

منابع مطالعات اسلامی

ایندکس اسلامیکوس (Index Islamicus)

محمد کاظم رحمتی

شده است. از آنجا که بسیاری از مقالاتی که در یادنامه‌ها و جشن‌نامه‌های محققان غربی به چاپ می‌رسد در این مجموعه از قلم افتاده بود، پیرسون تکمله‌ای در چهار مجلد به آن افزود. در جلد اول تکمله (سالهای ۱۹۵۶-۱۹۶۰)، ۷۲۹۶ عنوان مقاله فهرست شده است. پیرسون در مقدمه کوتاه جلد سوم تکمله از افتادگی‌های دیگر در فهرست خود خبر داد و به نوشته هانس گتورک میجر^۲ اشاره کرد که ۶۱۳ مقاله و مطلب درباره عثمانی از ۳۸ مجله گردآوری کرده است که در ایندکس یاد نشده‌اند. وی همچنین به مقاله‌ای در مجله‌ای اسپانیایی اشاره کرد که فهرست ۱۶۲ عنوان مقاله را گرد آورده که از فهرست ایندکس جا افتاده است. پیرسون اظهار امیدواری کرده که بتواند این افتادگی‌ها را به تکمله خود بیفزاید.^۸

تکمله سوم (۱۹۶۶-۱۹۷۰)، حاوی ۸۱۳۵ عنوان مقاله است یعنی در حدود هفتصد عنوان بیش از مجلد پیش. این تکمله فاقد شماره‌گذاری مسلسل مقالات است و به صفحات ایندکس ارجاع داده شده است. متن کتاب نیز از حیث چاپ، بسیار نامطلوب و با حروف ریز منتشر شده است. تکمله چهارم (۱۹۷۱-۱۹۷۵) نیز فاقد شماره‌گذاری مسلسل است و از حیث چاپ، با همان مشکلات جلد سوم روبه‌روست. به دلیل موضوع‌بندی در این چهار تکمله، تنها در آخر هر جلد، نمایه‌ای از مؤلفان آمده است. مشکل دیگری که پس از انتشار چهار تکمله روی نمود، فهرست نشدن کتاب‌ها و تک‌نگاری‌ها در موضوعات مختلف اسلامی بود که حجم عمده‌ای را به خود اختصاص داده است. از این رو، تکمله پنجم در دو بخش، فهرست مقالات منتشر شده بین سالهای ۱۹۷۶-۱۹۸۰، و فهرست کتاب‌ها و تک‌نگاری‌ها منتشر شد. کار شماره‌گذاری مقالات از سر گرفته شده و در بخش اول جلد پنجم، ۱۴۱۸۷ عنوان مقاله فهرست شده است. در بخش تک‌نگاری‌ها، ۷۹۰۸ عنوان کتاب و تک‌نگاری معرفی شده است.

در سال ۱۹۹۱، روپر^۹ کار پیرسون را ادامه داد و ایندکس اسلامیکوس را در دو جلد (فهرست مقالات ۱۹۸۱ - ۱۹۸۵) و با حمایت مالی دانشگاه کمبریج منتشر کرد. در این دو مجلد فهرست کتاب‌ها نیز به فهرست مقالات اضافه شده است؛ به این صورت که ابتدا تک‌نگاری‌ها با سرعنوان "Monographs" و سپس مقالات با عنوان "Articles" از هم جدا

اشاره: زین پس کتاب ماه دین در صفحه‌های تازه به معرفی کتاب‌های مرجع، بویژه منابع غربی و غیرایرانی، در حوزه مطالعات اسلامی می‌پردازد در نخستین مقاله از این مجموعه، اثر پرارزش ایندکس اسلامیکوس^۱ را معرفی می‌کنیم.

ایندکس اسلامیکوس، یکی از مأخذ ارزشمند در مطالعات اسلامی و طرح اولیه آن از پیرسون^۲ است. وی در سال ۱۹۵۸ میلادی با همکاری جولیا اشتون^۳ فهرست مقالات نگاشته شده در موضوعات اسلامی، اعم از فقه، کلام، تاریخ، فرق، قرآن و مانند آن را که بین سال‌های ۱۹۰۶-۱۹۵۵م. چاپ شده بود، منتشر کرد. در اوایل قرن بیستم، مجلات متعدد اسلام‌شناسی انتشار یافته است. برای مثال در سال ۱۹۱۰، بکر^۴ مجله Der Islam را بنیاد نهاد؛ در سال ۱۹۱۱ ساموئل تسومر، مبلغ مسیحی، مجله The Muslim World را برای اهداف تبشیری تاسیس کرد، گرچه در سه دهه اخیر، این مجله از این سمت و سو خارج شده است. در ۱۹۱۳، مجله روسی زبان Mir Islama با همت یارتولد^۵ منتشر شد. گرچه این مجله عمر چندانی نداشت و چاپ آن به زودی متوقف شد.

در همان سال خاورشناسان آلمانی، نخستین شماره مجله Die Welt des Islams، نشریه بخش Deutsche Gesellschaft fr Islamkunde که توجه به مسائل معاصر جهان اسلام را وجهه همت خود قرار داده بودند، منتشر کردند. این مجله تا نخستین روزهای جنگ جهانی دوم دوام آورد و با آغاز جنگ جهانی دوم (۱۹۳۹-۱۹۴۵) چاپ آن با وقفه روبه‌رو شد و در سال ۱۹۵۱ به کوشش میسر بریل^۶ بار دیگر انتشار یافت. فهرست بلند مجلات اسلام‌شناسی که در سراسر محافل علمی غرب منتشر می‌شد، حجم گسترده‌ای از مطالب درباره فرهنگ و تمدن اسلامی پدید آورد. سهولت دسترسی به این مطالب، هدف اصلی پیرسون در تدوین ایندکس اسلامیکوس بود. مجلد اول این مجموعه، همان‌گونه که گفته شد، در سال ۱۹۵۸ منتشر شد. این مجلد شامل ۲۶۰۷۶ عنوان مقاله است که بر اساس موضوع از یکدیگر تفکیک شده‌اند. در آخر کتاب نمایه‌ای از مؤلفان فراهم شده و در کنار نام هر مؤلف شماره مقاله‌ای که نگاشته، درج

Index Islamicus

منتشر کرده است. نکته جالب دیگر در کل این مجموعه، اشاره به زبان مقالات و آثار است که با حروف اختصاری در کنار مدخل‌ها آمده است.

شده‌اند. این دو جلد، حاوی ۳۴۳۸۲ عنوان است. از دیگر تغییرات در این چاپ، افزوده شدن فهرست موضوعی است.

این اثر از سال ۱۹۸۷، به صورت مجله چاپ شد و نخستین شماره آن در ژانویه ۱۹۸۷ با عنوان فصلنامه نمایه اسلامی "انتشار یافت. در آخر هر فصلنامه، تنها نمایه‌ای موضوعی وجود داشت که در شماره چهارم هر سال، نمایه مؤلفان نیز بر آن افزوده شد. در سال ۱۹۹۴، بخش معرفی کتاب‌ها نیز به این فصلنامه افزوده شد. در این بخش کتاب‌ها بر اساس عنوان فهرست شده است و در زیر نام هر کتاب به معرفان و محل معرفی آن اشاره شده است. برای تفکیک و راحتی ارجاع، شماره‌گذاری مجددی برای این بخش در نظر گرفته شده و حرف R قبل از هر شماره، به عنوان معرف بخش معرفی کتاب، آمده است.

پی‌نوشت‌ها:

1. Index Islamicus

در مورد این اثر و مؤلف آن ر. ک: مدخل پیرسون در دانشنامه جهان اسلام.

2. J. D. Pearson

3. Julia F. Ashton

4. Becker

5. Barthold

6. Messrs Brill

7. Hans Georg Majer, *Südost-Forschung*, 27, 1968, pp 291-242.

8. "Bibliografía general arabe e islamica en Espana", *Boletin de la Asociacion Espanola de Onertalistas*, ano2, 1966, pp 131-175.

9. A. J. Roper.

10. The Quarterly Index Islamicus

11. Wolfgang H. Behn

این مجموعه در حال حاضر، یکی از مهم‌ترین مصادر کتاب‌شناسی و مآخذشناسی در مطالعات اسلامی است که علی‌رغم کاستی‌هایی که دارد، در نوع خود یکی از موفق‌ترین مآخذشناسی‌ها در مطالعات اسلامی است. مشکل اصلی این فهرست، عدم ذکر مقالات و کتاب‌ها به زبان فارسی، عربی، ترکی و دیگر زبان‌های جهان اسلام است که به تازگی برای رفع این اشکال اقداماتی شده است. برای جبران عدم ذکر و معرفی کتاب‌ها در مجلدات اولیه کار پیرسون، ولفگانگ بهن "مجموعه‌ای از نام کتاب‌های منتشر شده بین ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۸ را با عنوان Islamic Book Review Index